

Ο ΤΥΡΝΑΒΟΣ

ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΙΔΕ Ο ΓΑΛΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΚΑΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΗΣ LEON HEUZEY

ΤΗΝ 1 ΚΑΙ 2 ΙΟΥΛΙΟΥ 1858 ◊ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ :

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

Κ α θ η γ η τ ο υ

Γιά νά συνεχίσω τήν πραγματοποίηση τοῦ ταξιδιωτικοῦ μου σχεδίου, εἶναι καιρὸς νά γνωρίσω τήν περιοχή πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ Ὀλύμπου, στήν ἀρχαία Περραιβία, πού δὲν τήν γύρισα ὀλοκλήρη κατὰ τήν περιήγησή μου στὰ 1855. Θά ἐπισκεφθῶ πρῶτα τὸν Τύρναβο, μικρὴ πόλη δευτερευούσης σημασίας, πού διατήρησε ὅμως καλῶς ἀπὸ τῆ Λάρισα τὸν χαρακτήρα τῶν παλιῶν πόλεων.

Περνοῦμε τῆ γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ ἔφιπποι. Ὁ κ. Μοντανίνι θά μὲ καλύψῃ μὲ τὴν ἀγγλική του προστασία μέχρι τὸν Τύρναβο καὶ θά μὲ συστήσῃ σὲ πολλοὺς φίλους τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου. Ὁ κ. Μουσσούρης, πού μᾶς συγοδεύει, εἶναι ἕνας ἄλλος Ἴων, κάτοχος ἑνὸς μεγάλου τσιφλικιοῦ, πού ἦταν παλιὸ τουρκοχώρι καὶ βρίσκεται στὴ μέση τοῦ δρόμου μέσα στὴν πεδιάδα. Διακρίνεται ἐκεῖ ἀκόμα ὁ μιναρὲς του. Ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν ἦταν Τοῦρκος ὑπήκοος, μόνο μὲ τὴ μεσολάβηση ἄλλου μπόρεσε ν' ἀποκτήσῃ τὸ κτῆμα αὐτό. Τὸ γοργὸ βᾶδισμα πού κάνει τὸ θεσσαλικὸ ἀλογάκι, τὸ ὁποῖο μοῦ διέθεσαν τὸ πρωί, μοῦ ἐπιτρέπει νά ἐκτιμήσω τὴν ἐξαιρετικὴ περιποίηση καὶ προσοχή, πού τοῦ δίνει ὁ κύριός του.

Ῥαίαι εἶναι ἀπὸ μακριὰ ἡ θέα πάνω στὴν κωνικὴ ὄροσειρὰ τοῦ Κισσάβου. Ἀπὸ ἐκεῖ, μέσα σὲ μιά ὥρα, εἴμαστε στὸν Τύρναβο, ἀφήνοντας δεξιὰ πάνω σ' ἕνα λοφίσκο τὴν ἀρχαία τοποθεσία Καστρί καὶ ἀριστερὰ ἕνα πολὺ μεγάλο τουρκικὸ στρατῶνα γιὰ τὸν τακτικὸ τουρκικὸ στρατό, κτισμένον κατὰ τὸ σχέδιο τῶν στρατῶνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως: τέσσερες στερεοὶ πύργοι, πού ἀπολήγουν σὲ στέγες παγόδας, μὲ τέσσερες γωνίες ἑνὸς πελώριου τετραγώνου.

Ὁ ἄνθρωπος πού μᾶς φιλοξενεῖ, εἰδοποιημένος πρὶν ἀπὸ τὴν ἀφιξή μου, εἶναι ὁ κ. Θωμᾶς Ἀνδρεάδης, «τὸ μαντεῖο τοῦ Τυρνάβου», γνήσιος τύπος κοτσάμπαση τῶν παλιῶν ἡμερῶν. Κατοικεῖ σ' ἕνα μεγάλο κτίριο μὲ στέγες πού ἐξέχουν, μὲ ἀσβεστωμένους τοίχους, ἂν καὶ μέσα τους ὑπάρχει περισσότερο ξύλο παρά πέτρα. Τὸ σπιτι κρύβει τὸ σχετικὸ πλοῦτο του μέσα σὲ μιά μακρινὴ αὐλή, ὅπου σὲ κάθε γωνιά ἔχουν κάνει ἕνα στενὸ κήπο στολισμένον μὲ κοινὰ λουλούδια μέσα σ' ἕνα σωρὸ θάμνους καὶ πλατύφυλλα φυτὰ. Στὸ ἐσωτερικὸ βασιλεύει κάτι σὰ μισοανατολίτικη, μισοαστικὴ πολυτέλεια, πολὺ πρωτότυπη.

Μπαίνομε πρῶτα σὲ μιά ψηλὴ σάλα, ἀνοιχτὴ πρὸς τὴν αὐλὴ ὅπως σὲ ὑπόστεγο. Φθάνομε ἐκεῖ μὲ ξύλινη σκάλα, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα ἢ πέντε σκαλιὰ καὶ ἕνα πλατύσκαλο, μὲ σανίδα γιὰ τὴ μεγάλη στάμνα τοῦ νιπτήρα.

Οἱ σανίδες πού σχηματίζουν τὸ πλαίσιο τῆς πόρτας καὶ τὰ κάγκελα, ἔχουν γιὰ στολίδι μιά σειρά ἀστέρια τρυπητά. Πάνω ἀπὸ τοὺς στύλους, εἶναι μιά περίεργη σκαλωσιά ἀπὸ μεγάλα κομμάτια ξύλων μὲ ἀνώμαλη καμπυλότητα, πού διασταυρῶνεται μέσα στὸ κενὸ καὶ μπλέκονται κάτω ἀπὸ τὴ στέγη. Στὸ κέντρο ὑπάρχει ἕνα μεγάλο φανάρι.

Συνέχεια ἔρχεται ἡ αἴθουσα ὑποδοχῆς, τὸ τιμητικὸ σαλόνι, ὅπου βλέπομε ἕνα πολὺ ψηλὸ μέρος, θάλαγε κανεῖς σκηνὴ γιὰ ἐπίδειξη· ἐκεῖ εἶναι τοποθετημένον τὸ ντιβάνι, ὅπου κάθονται οἱ ὑψηλοὶ φιλοξενούμενοι. Στὴν ἴδια πλευρὰ, τὰ παράθυρα μὲ τίς ξύλινες γρίλλιες εἶναι σχεδὸν κολλητά, ἐνῶ ἡ ἄλλη πλευρὰ τοῦ δωματίου μένει στὸ μισοσκόταδο. Λεπτὲς σανίδες καρφωμένες χωρίζουν τὸ ταβάνι σὲ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἐγεννήθη ἐν Τυρνάβῳ τὸ 1931. Τὸ 1950 ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ 1954 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας μὲ τὸν βαθμὸν ἄριστα. Μετεκπαιδευθεὶς κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1963-1964 καὶ 1964-65 εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἠρίστουσε. Ὑπηρετεῖ νῦν εἰς τὸ Α' Λύκειον Θηλέων Λαρίσης. Ἐργαζεσθε σχετικά μὲ τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ τὸ ἔργον του μένει ἀνέκδοτον.

ρόμβους διαφόρων χρωμάτων καὶ πάνω στοὺς τοίχους ὑπάρχουν τὰ ἴδια ἀκατέργαστα χρώματα, πράσινα, κίτρινα, μπλέ, κόκκινα, πού μπαίνουν μ' εὐκολία. Τάπητες, κουρτίνες ἀπὸ τοπικὸ ὕφασμα καὶ μερικὰ μεγάλα μπαούλα σκαλιστά, ἀριστουργήματα ἀγροτικῆς ξυλουργικῆς, συμπληροῦν τὴν ἐπίπλωση.

Οἱ πρωῖνοι σύντροφοί μου μ' ἀφήνουν στὸ φιλόξενο αὐτὸ σπίτι. Ἡ οἰκογένεια τοῦ κυρίου Θωμᾶ ἀριθμεῖ, μετὰ τὴν μητέρα, τὸν πρῶτον γιὸ Ἀριστείδην, ξανθὸ μὲ κανονικὸ ἀνάστημα, πού εἶναι ἄλλωστε ἐμπειρότατος καὶ διαχειρίζεται τίς ὑποθέσεις τοῦ σπιτιοῦ.

Ἡ γυναίκα του (ἡ νύφη) εἶναι χαριτωμένη, πολὺ λιγομίλητη, ντυμένη ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι οἱ γυναῖκες τοῦ Τυρνάβου: μεταξωτὸ κορσὰζ πάνω σὲ φούστα ἀπὸ μουσελίνα ἄσπρη μὲ ὀλοκόκκινο ποδόγυρο, ἕνα περιδέριο μὲ ἐπίχρυσον φλουριά καὶ, γιὰ στολίδι στὸ κεφάλι, μεγαλόπρεπον φέσι πού ἡ φούντα του πέφτει κυματιστῆ. Ὁ δεῦτερος γιός, ὁ Μιλτιάδης, πού παρακολουθεῖ ἀκόμα τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, φορεῖ τὴ φορεσιά τῶν Ρουμελιωτῶν μὲ ραβδώσεις.

Ἀπὸ τὸ πρωὶ ἀρχίζω νά ἐπισκέπτομαι τὴν πόλιν μὲ ἐμπειρο καὶ ἱκανὸ ὁδηγὸ τὸν κ. Θωμᾶ, ἐπειδὴ δὲν βρῆκα κανέναν ἄλλο σ' αὐτὸ τὸ μέρος.

Ὁ Τύρναβος ἔχει δεκατρεῖς ἐκκλησιὰς, ὅλες σχετικὰ μεγάλες, στρωμένες μὲ μεγάλες ἄσπρες πλάκες καὶ μὲ ὀρο-

φή από ξύλινα τετράγωνα και πολύχρωμα πλαίσια. Έχουν καθίσματα και στασίδια στον κυρίως ναό για τους πιστούς, πράγμα σπάνιο στην ανατολική ελληνική λατρεία. Τό κτίσιμο και οι τοιχογραφίες δέν φτάνουν πριν από τον 10ο αιώνα. Στόν Ἄγιο Ἀντώνιο μερικά τοῦβλα βαλμένα μέσα στόν τοίχο, ὥστε νά σχηματίζουν ἀριθμητικά στοιχεῖα, δίνουν παράλληλα τίς δυο ἀντίστοιχες χρονολογίες τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καί τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας: 7144 καί 1636. Ἡ χρονολογία τῆς ζωγραφικῆς διακοσμῆσεως, πού διαβάζεται στό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ, εἶναι ἕνα χρόνο νεώτερη. Ὁ Ἄγιος Δημήτριος, σύμφωνα μέ μιᾶ ἐπιγραφή, θά εἶχε κτισθῆ τό 1647. Μέσα στόν ἐκκλησιᾶ τοῦ Ἄγιο Προδρόμου, πού εἶναι ὁ μητροπολιτικός ναός, ἡ χρονολογία τῶν τοιχογραφιῶν φαίνεται ἀπό τήν παρακάτω ἐπιγραφή, πού τήν μεταφράζω γιά παράδειγμα: «Ἐπί ἀρχιερέως τοῦ ἱερωτάτου Κυρίου, προστατευομένου ἀπό τόν Θεόν, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης Διονυσίου, ἐν ἔτει 7171» πού ἀντιστοιχεῖ μέ τό 1663 μ.Χ. Τά καλύτερα ξυλόγλυπτα εἶναι τοῦ Ἀϊ-Λιά: βλέπομε ἐκεῖ ἕνα ξύλινο τέμπλο, σπουδαία ξυλογλυπτική ἔργασία· οἱ τοιχογραφίες καί ἡ ἀνακαίνιση τῆς ἐκκλησίας χρονολογοῦνται ἀπό τό 17ος. Ἡ Ἁγία Φανερωμένη ὀφείλει ἀσφαλῶς τήν ὀνομασία τῆς σέ θαυματουργή εἰκόνα τῆς Παρθένου καί ἔχει σημαντικά ξυλόγλυπτα, πού ἔγιναν τό 1724.

Ὁ ἀριθμός καί ἡ σπουδαιότης τῶν ἐκκλησιῶν μαρτυροῦν τήν εὐημερία τῆς πόλεως κατά τήν ἴδια περίοδο. Διαπιστώνομε ἐπίσης τήν ζωτικότητα γιά ἀναγέννηση τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων μέ τήν φροντίδα πού κατέβαλλαν νά διατηρήσουν τά λείψανα τῆς ἀρχαιότητος συναρμολογώντας τά μέσα στόν οἰκοδομητῶν θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων. Γι' αὐτό στίς ἐκκλησιές πρῶτα πηγαίνει ὁ ἀρχαιολόγος ταξιδιώτης.

Πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἡ μιᾶ ἀπό τίς πέτρες πού χρησιμεύουν γιά σκαλιά στόν ἐπισκοπικό θρόνο φέρνει μιᾶ μεγάλη ἀνέκδοτη ἐπιγραφή, σπουδαιότατη γιά τήν ἱστορία τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Θεσσαλίας, πού ἦταν πριν ἀπό τόν Τύρναβο πρωτεύουσα τῆς γύρω ἐπαρχίας. Ὑπάρχουν βέβαια μερικά μέρη σβησμένα· ἡ θέση κάτω ἀπό τά πόδια τοῦ ἐπισκόπου, ὅσο τιμητική κι' ἂν ἦταν, παρουσίαζε δυσχέρειες. Αὐτό δέν μ' ἐμποδίζει νά ἀναγνωρίσω ἕνα ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Φαλαγγαίων πρὸς τιμὴν ξένου εὐεργέτη· τό ἔγγραφο θά εἶχε δημοσιευθῆ στό θέατρο καί ἡ στήλη θά εἶχε ὑψωθῆ μέσα στό ναό τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, πολῦτιμες ἐνδείξεις γιά τά δυο οἰκοδομήματα τῆς ἀρχαίας πόλεως.

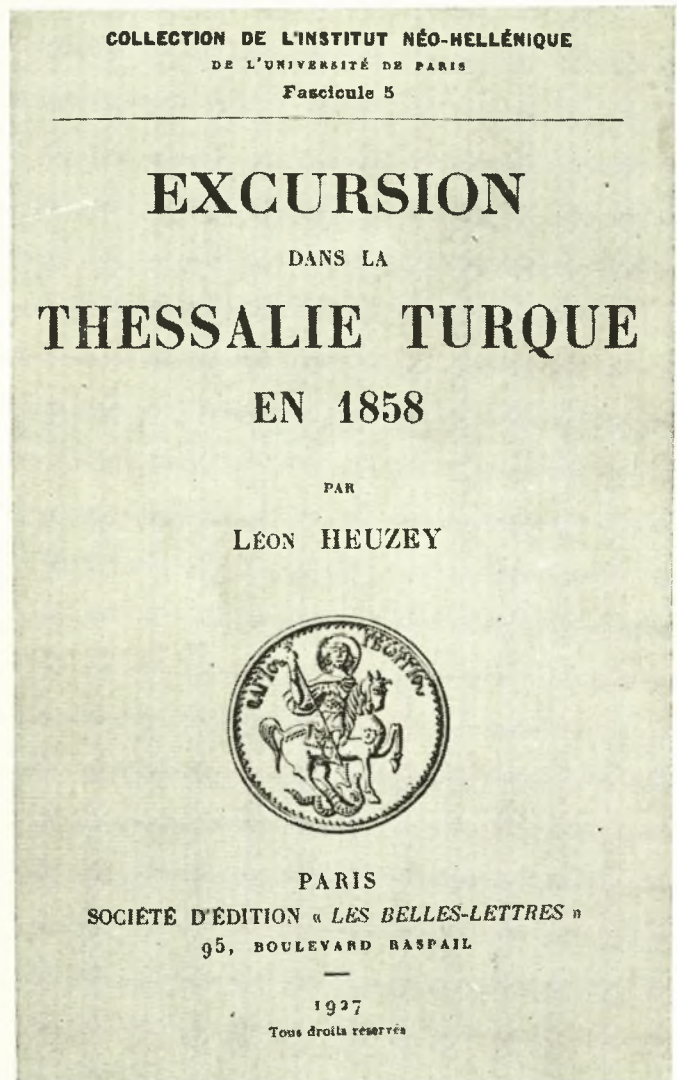
Ὁ κ. Θωμάς μοῦ ἀναφέρει ὅτι τό ὄνομα τῆς Φαλάννης διαβάστηκε σέ μιᾶ ἄλλη ἐπιγραφή, στό λόφο Καστρί, μιᾶ ἀρχαία ἐλληνική τοποθεσία πού ἐπισημάναμε ἤδη ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ ἔπρεπε τουλάχιστο νά βρίσκεται ἡ ἀρχαία ἀκρόπολη. Ὁ ρόλος τοῦ προγεφυρώματος θά ἐξηγοῦσε ὅτι ἡ ἀκρόπολη τῆς Φαλάννης, μέ τό ὄνομα Ὅρθη, πού ἦταν γνωστή μόνο στόν ὀμηρικὴ ἐποχή, θεωρήθηκε κάποτε ἀπό τοὺς ἀρχαίους ξεχωριστὴ θέση.

Ἄν εἶναι πολὺ εὐχάριστο ταξιδεύοντας κανεῖς ν' ἀνακαλύπτῃ ἀνέκδοτα πράγματα, ἀκόμα περισσότερη ἱκανοποίηση αἰσθάνεται νά ξαναβρίσκῃ σέ καλὴ κατάσταση κάποιον μνημεῖο ξεχασμένο ἀπό πολὺ καιρό. Στήν αὐτὴ λοιπὸν τοῦ Ἁγίου Προδρόμου βλέπω μέ χαρὰ περνώντας τήν, γνωστότερη σ' ἐμένα, ἐπιγραφή πρὸς τόν θεοῦ Ἀπόλλωνα, τόν «κερδοῦ Ἀπόλλωνα». Ὁ κερδοσκόπος αὐτὸς θεὸς μᾶς φέρνει πίσω στόν ἀρχή· ἀλλὰ πρέπει νά λάβωμε ὑπ' ὄψη ὅτι συχνότατα, ἰδίως σέ μιᾶ περιοχὴ ὅπως ἡ Θεσσαλία, τό μαντεῖο τό συμβουλευόνταν γιά συνειθισμένους ὑποθέσεις καί γιά ἐντελῶς ὕλικά συμφέροντα.

Μόνο ἕνα γλυπτὸ μνημεῖο βρήκα στόν Τύρναβο, δηλ. μιᾶ ἐπιτύμβια μαρμάρηνη στήλη, πού σώζονταν στόν αὐτὴ

ἐνὸς τούρκικου σπιτιοῦ. Ἡ μορφή παριστάνει γυμνὸ πολεμιστὴ, ὀπλισμένο μέ μεγάλη στρογγυλὴ ἀσπίδα, ἕνα θέμα πολὺ ἀπλό, πού ἡ μεγάλη μετριότης τῆς ἐπεξεργασίας τό κάνει νά φαίνεται λιγάκι ἀρχαϊκό. Ἡ ἐπιγραφή πού εἶναι χαραγμένη στόν πλαϊνὴ ἐπιφάνεια τῆς στήλης, δύσκολα διαβάζεται, γιὰτί ἔχει χάσματα. Πρόκειται γιά κάποιον Πασίδαμο, πού σκοτώθηκε πολεμώντας καί δοξασμένος, «γιά νά φέρῃ στά Ἠλύσια Πεδία τὴ μαρτυρία τῆς ἀξίας του», δηλ. τὴν ἀσπίδα του, πράγμα πού ἐξηγεῖ ἀμέσως ἡ παράσταση.

Τὸν ταξιδιώτη στόν Ἀνατολὴ τὸν ἐκπλήττει ἡ κυρίως πόλη μέ τήν κανονικότητα τῶν δρόμων τῆς (σοκάκια), πού εἶναι χαραγμένοι μέ τό σκοινὶ καί στρωμένοι μ' ἄσπρες πέτρες καί μ' ἕνα αὐλάκι στή μέση. Ὁ κ. Θωμάς μοῦ κάνει λόγο γιά τό μεγάλο ἐμπόριο πού ἀνάπτει ὁ Τύρναβος ἀπό τό 1700 μέχρι τό 1800. Ἀπὸ τό πρῶτὸ μέχρι τό βράδυ ἄκουγε κανεῖς τό θόρυβο τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐκεῖ

πού σήμερα βασιλεύει ἡ σιωπὴ. Μὲ πηγαίνει νά δῶ δυο ἢ τρεῖς ἐγκαταστάσεις βαφέων (κιρχανάδων). πού ἀποτελοῦσαν τὴν δόξα τοῦ τόπου. Οἱ κερχανάδες εἶναι ὅτι ἀπόμεινε σήμερα ἀπὸ ἐξήντα παρόμοια ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν τό ριζάρι ἀπὸ τὴν Ἀσία, πολὺ πριν γίνῃ γνωστὴ ἡ σχετικὴ βιομηχανία στόν Εὐρώπη. Ἡ Εὐρώπη τότε ἔκανε τίς προμήθειές τῆς στόν Τύρναβο· μεσίτες ἔρχονταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, τὴ Βοσνία, τὴ Βλαχία· περίμεναν νά ἐτοιμαστοῦν οἱ παραγγελίες τους καί προσπαθοῦσαν νά ἐπιταχύνουν τὴ δουλειά, γιὰτί βιάζονταν

Ξένοι περιηγηταί διατρέχοντες τὴν Θεσσαλίαν.

πολύ. Ὑπῆρχαν ἐπίσης στὸν Τύρναβο σαράντα μιογία τζήδες πού ἔβαφαν σὲ διάφορα χρώματα καὶ δύομιση χιλιάδες ἀργαλειοί, πού ὕφαιναν βαμβακερά· πρέπει νὰ προσθέσωμε ἀκόμα ἑκατὸ περίπου σερβετάδες, πού ἀσχολούνταν μὲ τὴν ὕφανση τοῦ μεταξιοῦ. Σήμερα ἡ γεωργία, ἡ ὁποία ἀνεπαίσθητα ἀπὸ τοὺς Τούρκους περνᾶ στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, προοδεύει, ἐνῶ ἡ βιομηχανία παρακμάζει. Ὁ Τύρναβος παράγει δύο χιλιάδες ὀκάδες ἀκατέργαστο βαμβάκι περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε, ἐνῶ ἡ παραγωγή κουκουλιῶν εἶναι ἕξι χιλιάδες ὀκάδες. Ἡ πλήρης παρακμὴ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος ὀφείλεται σὲ δύο λόγους: στὸ πέρασμα τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν πόλεμο τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ στὴν ἐξάπλωση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου. Ἐπίσης μεγάλες οἰκογένειες Τυρναβιτῶν, πού ἐγκαταστάθηκαν στὴ Βιέννη, ἄρχισαν νὰ μεταφέρουν στὴ Δύση τὴν κατασκευὴ ἀνατολικῶν ὑφασμάτων.

Τὰ σχολεῖα εἶναι τρία: τὸ Ἑλληνικὸ τὸ διευθύνει ἕνας παλιὸς καθηγητῆς, πού ἀντιπροσωπεύει τὴν παράδοση τῶν παλιῶν σχολείων τοῦ Ὀλύμπου καὶ πού ἦταν δάσκαλος τοῦ κ. Θωμᾶ. Ἐξηγεῖ Λυσία στὸ νεαρὸ Μιλτιάδη. Ἡ τάξη του ἀριθμεῖ ἀκόμα πέντε ἢ ἕξι ἄλλους μαθητές· ἀλλὰ εἶναι γέρος πιά καὶ νομίζουν ὅτι ἄρχισε νὰ βαριέται. Σε δύο σχολεῖα ἀλληλοδιδασκτικὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ δεύτερο ἔγινε τελενταῖα, φοιτοῦν ἀπὸ ἑκατὸ παιδιὰ στὸ καθένα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δασκάλους εἶναι γαμπρὸς τοῦ κ. Θωμᾶ. Ὁ ἄλλος πού συναντᾶμε δὲν μᾶς προξενεῖ καλὴ ἐντύπωση μὲ τὸ ἀτημέλητο εὐρωπαϊκὸ του κοστοῦμι. Φαίνεται κάπως ἀπερίσκεπτος. Θὰ μπορούσε πολὺ καλὰ νὰ διδάξῃ τὴ γλώσσα μας (δηλ. τὰ γαλλικά), πού τὴν εἶχε μάθει στὴ Βιέννη ἀπὸ Γάλλο δάσκαλο, στὸν ὁποῖο γιὰ ἀντάλλαγμα μάθαινε τὴν ἑλληνικὴ, ἀλλὰ ἀρνεῖται καὶ ὁ κ. Θωμᾶς στὰ χαμένα τοῦ προσέφερε χίλια γρόσια, γιὰ νὰ διδάξῃ γαλλικὰ στοὺς δύο γιούς του. Αὕτῃ εἶναι στὸν Τύρναβο ἡ κατάσταση τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Τύρναβος εἶχε ἐπίσης μιὰ κάποια ἐλευθερία, ἐπειδὴ

ὁ Τουρχάμπεης, ὁ κατακτητῆς τῆς Θεσσαλίας, τὸν κατέλαβε μετὰ ἀπὸ συνθηκολόγησιν. Τὰ προνόμια αὐτὰ ἦταν ἡ ἐλεύθερη ἐκλογὴ τῆς κυριώτερης χριστιανικῆς ἐξουσίας, δηλ. τοῦ Κατσάμπαση, καὶ ἡ δημοτικὴ αὐτονομία, ὅσο τουλάχιστο ἤθελαν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν σεβαστοῦν· γιὰτὶ κάπου-κάπου ὑπῆρχαν δυσκολίες. Συνέβαινε ἐπίσης οἱ Τυρναβίτες νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἐκλέγουν ἢ νὰ στέλνουν πίσω στὸν μουντὶρ καὶ στὸν Τούρκο καδὴ ὅποιον δὲν ἤθελαν. Ἐκαμαν μὲ ὅλη τὴν θρησκευτικὴ πομπὴ καὶ μεγαλοπρέπεια τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν καὶ τοὺς γάμους τῶν· οἱ ἱερεῖς ἔβγαιναν μὲ τὰ ἱερατικά τους ἄμφια· τὰ τραγοῦδια καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα (παγινίδια) ἔπρεπε μόνον νὰ σταματήσουν εἴκοσι βήματα μπροστὰ ἀπὸ τὸ τζαμί καὶ ξανάρχιζαν εἴκοσι βήματα μακρύτερα. Ὁ κ. Θωμᾶς διάβασε στὸν μεγάλο κώδικα τῆς μητροπόλεως στὴ Λάρισα ἕνα γράμμα, πού ἀπευθύνονταν στὸν Πατριάρχη, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἅγιος Βησσαρίων ζητοῦσε νὰ προσθέσῃ στὸν τίτλο του καὶ ἐκεῖνον τοῦ ἐπισκόπου Τυρναβίου, γιὰ νὰ μπορῇ ἐκεῖ τουλάχιστο νὰ βρῇ κοινωνία Χριστιανῶν. Ὁ Τύρναβος ἦταν ἡ Χριστιανικὴ πόλις καὶ ἡ Λάρισα ἡ τουρκόπολις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν στὰ χωριά καὶ στὰ γύρω προάστια εἶχε φοβίσει τὸν Τουρχάμπεη καὶ ἀποφάσισε νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἴκόνιο τοὺς ἀποίκους αὐτοὺς Τούρκους, πού μὲ τὸ ὄνομα Κονιάροι κατέχουν καὶ καλλιεργοῦν ἀκόμα ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς Θεσσαλίας μέσα στὴν πεδιάδα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προνόμια αὐτὰ, στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσθέσωμε καὶ τὴν ὀργάνωση τῶν ἐργασιῶν σὲ σωματεῖα μὲ τὸν πρωτομάστορά του τὸ καθένα, οἱ Τυρναβίτες διατηροῦν παλιὰ ἔθιμα, πού ἀποτελοῦν λαϊκὴ ἐκφραση τῆς ἐλευθερίας πού εἶχαν. Σήμερα ἀκόμη τὴν ἡμέρα τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἐκλέγουν ἕναν βασιλιά. Τοῦ βάζουν μαῦρο τὸ πρόσωπο καὶ τοῦ βάζουν πάνω στὸ κεφάλι καλπάκι· μετὰ ἀφοῦ κἀν τὸ δικαστῆ καὶ καθορίσῃ τοὺς φόρους, τὸν περιφέρουν πάνω σὲ γαῖδουρι μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὸ πίσω μέρος κρατώντας τὴν

οὐρά για χαλινάρι· τέλος όταν νυχτώση, τὸν πηγαίνουν στὴν ἄκρη ἑνὸς ἔλους καὶ τὸν ρίχνουν κάτω. Οἱ Τοῦρκοι νομίζοντας ὅτι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο χλευάζουν τὸ σουλτάνο, ἦρθαν μιὰ μέρα νὰ σφάζουν τὸν βασιλιά τῶν Τυρναβιτῶν καὶ ὅλη τὴ συνοδεία του. Εὐτυχῶς τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη φοροῦσε καπέλλο, μὲ τὸ ὁποῖο διακρίνονταν οἱ Εὐρωπαῖοι στὴν Ἀνατολή. Οἱ Τοῦρκοι ἀντὶ νὰ ἐκτελέσουν τὸ ἀπαίσιο σχέσιό τους, ἄρχισαν τὸ παιγνίδι καὶ πλήρωσαν μάλιστα τὸν φόρο πού τοὺς ὄρισε ὁ βασιλιάς. Κατὰ τὸ ταξίδι μου στὸν Ὀλυμπο στὰ 1855 εἶχα ἤδη ἀκούσει νὰ μιλοῦν γιὰ παρόμοια γιορτὴ στὴν Τσαρίτσανη, μιὰ μικρὴ πόλη πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Τυρβάβου.

Ὁ κ. Θωμᾶς μοῦ κάνει λόγο γιὰ μιὰ ἄλλη πατροπαράδοτη γιορτὴ, πού γίνεται τὴν πρωτομαγιά: τρία κοριτσάκια, ντυμένα νύφες, ὀδηγοῦνται ἀπὸ τίς γυναῖκες σὲ γειτονικὸ μοναστήρι· τὰ ὀνομάζουν Ρωμὰ ν ε ς καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τραγουδοῦν τὸ τραγούδι πού ἀρχίζει ἔτσι:

«Ἄχ! καημένη Ρωμὰνα, Ρωμανοπούλα·

«Πῆραν τὸν καλό σου καὶ πῆγαν νὰ τὸν κρεμάσουν!»

Εἶναι μιὰ ἀνοιξιὰτικὴ γιορτὴ, πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συλλάβῃ τὴν ἀληθινὴ της σημασία. Ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι πιστεύει ὁ κ. Θωμᾶς, ἡ σχέση πού θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ μὲ τὴ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα εἶναι περισσότερο ἀπὸ προβληματικὴ.

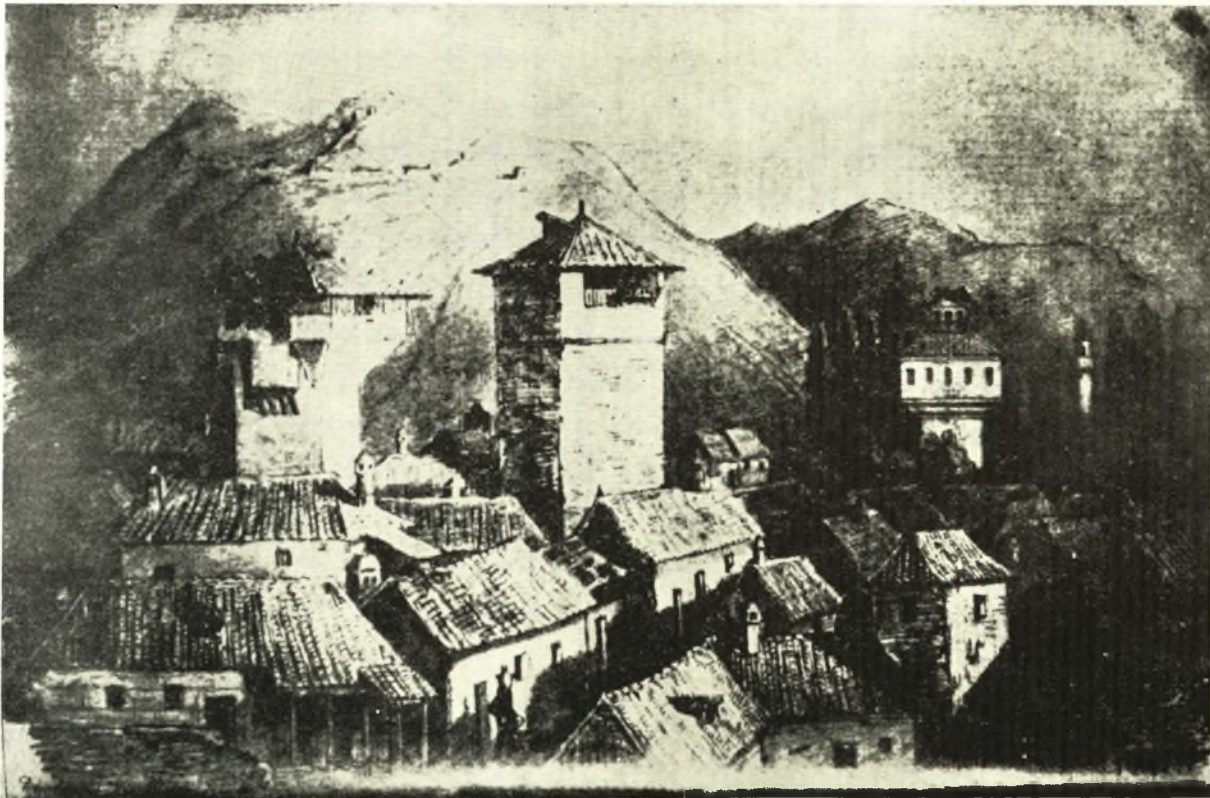
Γυρίζομε στὸ σπίτι, γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε μιὰ ἔρημη ἐκκλησοῦλα, πού βρίσκεται στὴν ἄκρη τῆς πεδιάδας καὶ ὅπου πρόοιται νὰ μᾶς δείξουν «τὸ κ ὀ κ κ α λ ο τ ο ὕ Ἑ λ λ η ν ο ς». Μιὰ γριά βγάζει ἀπὸ τὸ ὀστεοφυλάκιο καὶ μᾶς φέρνει ἔξω ἕνα πλευρό, πού θὰ ἦταν ἀσφαλῶς γιγάντειο, ἂν προέρχονταν ἀπὸ ἀνθρώπινο θώρακα. Ἡ ἐξωτετικὴ ὄψη του ὅμως εἶναι πολὺ πρόσφατη, γιὰ νὰ σκεφτῆ κανεὶς κάποιο ζῶο τῆς προκατακλισμαίας περιόδου·

ἀλλὰ θυμᾶμαι ὅτι ἄκουσα νὰ λένε ὅτι ἄλλοτε οἱ Τοῦρκοι, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἦταν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τους, εἶχαν συγκροτήσῃ ἕνα караβάνι ἀπὸ καμήλες, οἱ ὁποῖες ξεκινώντας ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς Ναυπάκτου ἔκαμαν τίς μεταφορὲς διασχίζοντας τὴ θεσσαλικὴ πεδιάδα. Ἡ κάπως ἐλεύθερη αὐτὴ ἐρμηνεῖα μου σκανδαλίζει τὴν γριά πού φυλάγει καὶ καθαρίζει τὸ ἐρημοκκλήσι· «Πῶς, μοῦ λέει, δὲν πιστεύεις ὅτι ἔζησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες; ἦταν ὅμως γίγαντες, πού εἶχαν τόσο μπόι, ὥστε, ὅταν ἐπεφταν, δὲν μπορούσαν νὰ ξανασηκωθοῦν, καὶ ἔτσι πέθαιναν!» Ἐπειδὴ δὲν φαίνομαι πεπεισμένος: «Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, προσθέτει, ἦταν ἀρχαιότεροι ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ὑπῆρχαν ἐπίσης τόσο μικροσκοπικοὶ ἄνθρωποι, ὥστε, πέφτοντας στὴν τροφὴ τους πιάνονταν, ὅπως οἱ μυῖγες σὲ μιὰ σταγόνα γάλα, κι' ἔτσι πέθαιναν! Δὲν κάνεις καλὰ πού δὲν τὸ πιστεύεις, αὐτὸ εἶναι γραμμένο στὸ Εὐαγγέλιο!» Ἡ ἀπλοϊκὴ γυναῖκα δὲν καταλαβαίνει ὅτι μὲ τὴ διήγησή της μᾶς ἐπαναλαμβάνει, προσαρμοσμένη στὸν ἑλληνικὸ τρόπο, τὴν αἰώνια ἱστορία τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν ἀνθρώπων, τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Πυγμαίων.

Τὴν ὥρα πού κουβεντιάζομε, μερικὲς νόστιμες κοπέλλες καθισμένες μπροστὰ στὴν πύλη τῆς ἐκκλησίας μᾶς παρακολουθοῦν περιέργα ἀπὸ μακριά, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν τίποτα ἀπὸ τὴν μακάβρια αὐτὴ ἐπίδειξη. Ἡ κανονικότης τοῦ γυναικείου τύπου εἶναι ἄλλωστε ἀξιοσημείωτη στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τοῦ Τυρνάβου· ἴσια μύτη, πολὺ μικρὴ, ὁμορφα μάτια σὲ σχετικὴ ἀπόσταση ἀναμεταξύ τους, τὰ ξανθὰ βαθιὰ μαλλιά διακρίνουν συχνὰ τίς ὁμορφότερες.

Τὸ σεργιάνισμα ξαναρχίζει τὸ ἀπόγευμα, ὅταν πέφτει ἡ μεγάλη ζέστη. Πᾶμε πρῶτα-πρῶτα νὰ βροῦμε ἕναν παπᾶ, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ ἱερά σκευῆ, πού ἐμπόδιζαν τὴν ἐξήγησι μῆς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς μέσα στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ ὁποῖο εἶναι γειτονικὸ μὲ τὴν πόλη. Δυσ-

Τὸ Δομένικον ἐπὶ Τουρκοκρατίας: (Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ HEUZEY)

τυχῶς μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ συναντήσωμε παπᾶ, γιατί ἡ Παρασκευὴ εἶναι μέρα πού οἱ Ἑλληνες ἱερεῖς πηγαίνουν σέ κάθε σπίτι νὰ ψάλουν τὴν ἑβδομαδιαία παράκληση γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν. Παίρνουν γι' αὐτὴ σαράντα γρόσια τὸ χρόνο. Στὰ πιὸ πολλά σπίτια ἡ ἀκολουθία γίνεται πολὺ ἐπιφανειακᾶ· ὁ ἄντρας συνεχίζει νὰ καπνίζει τὸ τσιμπούκι του, ἡ γυναῖκα νὰ καθαρίζει τὶς κατσαρόλες της. Στὸ σπίτι ὁμως τοῦ κ. Θωμᾶ τὰ πράγματα ἀλλάζουν: συγκεντρώνει πάντα τὴν οἰκογένειά του καὶ ὅλοι στέκουν κουν ὄρθιοι τὴν ὥρα τῆς παρακλήσεως.

Ἐπειδὴ δὲν βρίσκομε παπᾶ, πηγαίνομε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸν μ ο υ ν τ ῖ ρ. Μᾶς δέχεται μὲ τὸ τσιμπούκι στὸ στόμα. καθισμένος σ' ἓνα τεζιάκι ὁμοιο μ' ἐκεῖνα τῶν μαγαζιῶν. Τὰ ρούχα του ἀπὸ τσίτι ὄχι καλὸ τὸν δείχνουν περισσότερο καφετζῆ παρά Τούρκο ὑποδιοικητῆ.

Στὸν τελευταῖο περίπατο ὁ κ. Θωμᾶς μὲ ὄδηγεῖ στὸ ζευγολατιό του, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη. Ἄλλοτε οἱ Ἑλληνες τοῦ Τυρνάβου ἦταν ὅλοι ἔμποροι· πολὺ λίγα ἦταν τ' ἀμπέλια τους. Τώρα πού ἡ τοπικὴ βιομηχανία βρίσκεται σὲ παρακμῆ, ἄρχισαν νὰ στρέφονται στὴ γεωργία, παίρνοντας στὰ ζέρια τους τὰ χωράφια τῶν Τούρκων. Ὁ κ. Θωμᾶς προαπαθεῖ σιγά-σιγά νὰ μεγαλώσῃ τὴν περιουσία του ἀγοράζοντας ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ μερικὰ στρέμματα, ἄλλοτε γιὰ νὰ βοσκήσῃ τὸ ἄλλογὸ του, ἄλλοτε γιὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὶς καλλιεργούμενες ἐκτάσεις του. «Οἱ Τούρκοι, λέγει, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀντάλλξαν τὶς περιουσίες τους, ἐπειδὴ δὲν βρίσκουν ἀνάμεσά τους κανένα πόρο, συχνὰ δὲν ἔχουν ἄλλα μέσα ζωῆς παρά νὰ γίνωνται κουρεῖς ἢ ν' ἀνοίγουν καφενεῖο· ἐκεῖ εἶναι ἡ μεγαλύτερη τους δυστυχία καὶ ἔτσι θὰ ξοφλήσουν».

Σήμερα στὸν Τυρνάβο οἱ Χριστιανοὶ φαινομενικὰ μόνο διατηροῦν τὶς δημοτικὲς τους ἐλευθερίες. Ὁ Κ ο τ σ ἄ μ π α σ η ς, πού τὸν ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν

τουρκικὴ ἐπιρροή, δὲν ἔχει στὴν πραγματικότητα καμιά ἐξουσία. Ἡ κυβέρνησις φροντίζει νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς φτωχοὺς (φ ο υ κ α ρ ἄ δ ε ς), γιὰ νὰ ὑποτάξῃ σ' αὐτοὺς τοὺς πιὸ πλούσιους. Ὅμως ὁ πληθυσμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐνιακόσιες ἑλληνικὲς οἰκογένειες, ἐνῶ οἱ τουρκικὲς εἶναι ἑβδομηῆντα.

Οἱ φόροι εἶναι οἱ ἐξῆς: ἡ τιμητεία (πού οἱ Ἑλληνες τὴν ὀνομάζουν ἐ π ι τ ῆ δ ε υ μ α), φόρος δηλ. γιὰ τὶς περιουσίες, πού ἀποτιμῶνται μὲ δικαστικὴ ἀπόφασις, ἢ δεκάτη τῶν δημητριακῶν, ἢ δεκάτη τῶν σταφυλιῶν, ἢ δεκάτη τῶν κουκουλιῶν, ὁ στρατιωτικὸς φόρος πού οἱ Χριστιανοὶ μετὰ τὸ ρωσοτουρκικὸ πόλεμο εἶχαν τὴν ἀδυναμία νὰ τὸν προτιμοῦν ἀπὸ τὴ στρατολογία, οἱ δασμοὶ τῶν κρασιῶν καὶ οἱ τελωνεακοὶ δασμοὶ. Αὐτοὶ οἱ φόροι ἀφοροῦν ἐπίσης καὶ τοὺς Τούρκους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν στρατιωτικὸ φόρο, ἀπ' τὸν ὁποῖο φυσικὰ ἀπαλλάσσονται. Ὅταν δὲν πληρώνουν οὔτε τοὺς δασμοὺς τῶν κρασιῶν οὔτε τῶν τελωνείων, δὲν ἐμπορεῦνται οὔτε φτάχνουν κρασί. Ἡ τιμητεία, πού περιλαμβάνει καὶ τὴν ἀποτίμησι τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεων, προσδιορίζεται βάσει κτηματολογίου, πού τὸ συνράσσει βιαστικὰ μιὰ ἐπιτροπὴ σύμφωνα μὲ τὸν νέο κανονισμὸ τοῦ τ α ν ζ ι μ ἄ τ. Οἱ δετᾶτες προαφαιροῦνται στὴ συγκομιδῆ, ἐνῶ τὸ ζύγισμα τῶν καρπῶν εὐνοεῖ ἀνάλογα ἐκείνου πού δίνει τὸ μεγαλύτερο φιλοδώρημα (μ π α χ τ σ ῖ σ ι). Πάντως ὁ κ. Θωμᾶς βεβαιώνει ὅτι μετὰ τὸ Χ ἄ τ τ ι Χ ο υ μ α γ ι ο ῦ ν (αὐτοκρατορικὸ διάταγμα) οἱ φόροι εἶναι ἐλαφρότεροι, ἡ ζωὴ εὐκολώτερη καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς φόβους πού δοκίμαζαν τὴν ἐποχὴ τῶν Γενιτσάρων.

Τὸ βράδυ ἐπιστρέφομε στὴν πόλη ἀπὸ ἓνα στραυροδρόμι πού τὸ σκεπάζει πελώριος πλάτανος· εἶναι ἡ κατοικία πολλῶν πουλιῶν καὶ οἱ πελαργοὶ πού κουνιάζουν ψηλά κάνουν ν' ἀντηχῇ ὁ κρότος ἀπὸ τὰ ράμφη τους.

Τύρναβος : Πανήγυρις εἰς τὸν Προφήτην Ἡλίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος.

